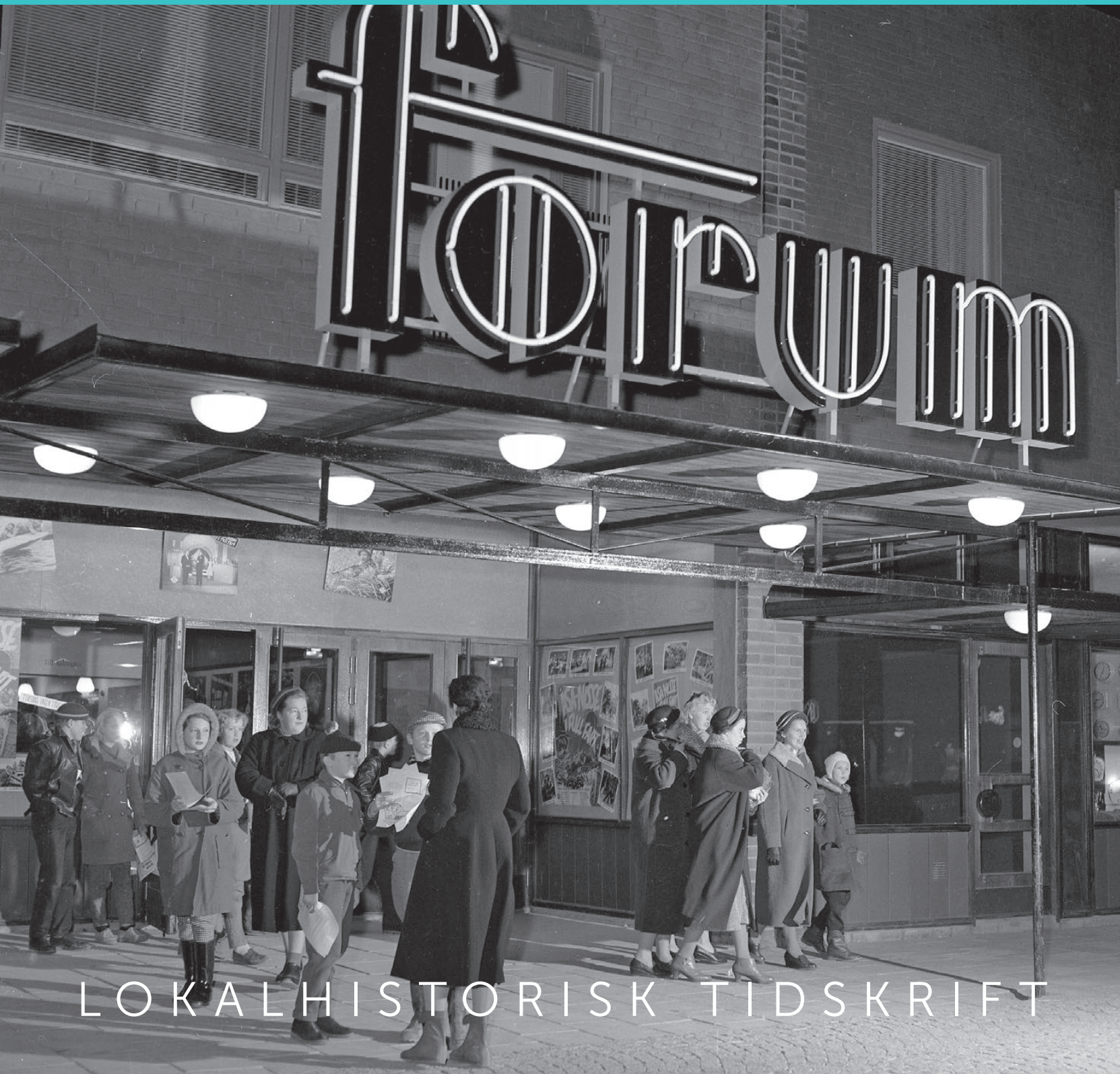

Eskilstuna
kommun

ESKILS KÄLLAN

NR 1 | 2016

LOKALHISTORISK TIDSKRIFT

ESKILS KÄLLAN

Tema NÖJE

Eskilskällan står som samlingsnamn för samarbetet mellan arkiv, bibliotek och museer i Eskilstuna.

ADRESS

Eskilskällan
Box 17
631 02 Eskilstuna

eskilstuna.se/eskilskallan

REDAKTION

Cecilia Marnetoft
Oskar Nilsson
Annika Bergsland
Susanne Granlund
Stefan Wistrand

ANSVARIG UTGIVARE

Nils Mossberg

COPYRIGHT

till text och bild hos
respektive upphovsman

TRYCK

Oktober 2016,
Arkitektkopia AB
150 g Galerie silk
Typsnitt: Garamond och
Museo Sans

GRAFISK FORM

Lisa Sollenberg

LAYOUT

Eskilstuna kommun
Konsult och uppdrag
Kommunikation

ISSN NR 2000-9003

OMSLAG

Stadsdelsbiografen Forum i Fröstunda invigdes i augusti 1957. Nöjd publik har precis sett "Åsa-Nisse i full fart". Redan 1970 lägger biografen ner.
Foto: Rolf Bergström,
Eskilstuna stadsmuseum.

Innehåll

Från Kalle nämndeman till Carola	4
Eskilstunas biografier under 1900-talet	7
Glädjen, scenen och Åsa	10
Roy Sandell – musiker från Eskilstuna	12
Smått och gott	14

Nöje

Avkoppling, att ha kul, är en del av att vara människa. Att dansa och spela musik i grupp har vi av allt att döma gjort under hela vår historia. Nöjen i form av biografier, teatrar och nöjesparker för alla är däremot något som växer fram först på 1900-talet. Det här numret av Eskilskällan har temat "Nöje". Här kan du läsa om Eskilstunas biografier, Folkets Park, Scenknuten och jazzmusikern Roy Sandell.

I våras bildades föreningen Eskilskällans vänner. Jag är jätteglad och tacksam för detta engagemang. Att ha en vänförening ger väldigt mycket råg i ryggen till alla oss som jobbar med Eskilskällan. Föreningen bidrar också till ett större utbud genom att till exempel ordna föreläsningar och inte minst en studiecirkel på temat Fristaden under hösten. Gå med! Eskilskällans vänner nås på mail ekman.maud@gmail.com.

Det finns fler saker att se fram emot under hösten. Den 12 november firas Arkivens dag i hela Norden. Temat i år är "Välkommen hem". I en miniatyrbild i Eskilskällan speglas hemmiljöer genom tiderna. Två föredrag genomförs, Cecilia Marnetoft berättar om arbetet med filmen om Fröslundas framväxt och Anna Götzlinger tar oss med till ett hem i Fristaden vid 1800-talets början.

I december är det premiär för filmen om Fröslunda på Eskilstuna teater. Det är den tredje filmen i vår serie med historiska Eskilstunafilmer – missa för allt i världen inte den! En given julklapp för alla lokalhistoriskt intresserade.

Slutligen vill jag passa på att gratulera en mycket viktig del av Eskilskällan, nämligen Arkiv Sörmland. Arkiv Sörmland arbetar med förenings-, företags- och gårdsarkiv från hela Sörmland. Bland de spännande arkiv som finns där och som kan utforskas via Eskilskällan finns Munktells Mekaniska Verkstad, Nyby Bruk och Biby gård. I år är det dubbeljubileum för

Foto: Studio Aarni, Arkiv Sörmland.

Scenknutens bal på Savoy, 1955.

arkivet. Föreningsarkivet firar 50 år och företagsarkivet blir 20 år. Under hösten genomför Arkiv Sörmland utställningar och föreläsningar över hela länet. Stort grattis från oss kollegor i Eskilskällan!

Välkommen in och sök fram din och vår gemensamma historia ur arkivens, bibliotekens och museernas källor!

Nils Mossberg
Chef Arkiv och museer

Från Kalle Nämndeman till Carola-folkparken i Eskilstuna som nöjescentrum förr och nu

Parken Zoo är en av landets mest kända djurparker och en av Eskilstunas stora turistattraktioner. Genom åren har parken också varit ett nöjescentrum, framför allt sommartid. Här berättas om nöjesutbudet i parken genom tiderna - från komiker och akrobater vid 1900-talets början till schlagerstjärnorna av idag.

Den 3 juli 1898 invigdes Folkets Park i Eskilstuna. Arbetarrörelsens organisationer hade länge kämpat för att få en egen samlingsplats och i annonser uppmanades stadens arbetare att hjälpa till. Nu var arbetet klart, och med stolthet tågade folk i regnet från Kungsgatan ut till parken i Gredby. Folkparken i Eskilstuna var den första norr om Skåne och kom att bli en förebild för andra parker runt om i landet, inte minst för sitt nöjesutbud. Programmen de första åren dominerades av akrobatik, trolleriföreställningar och komiker från när och fjärran. En av de mest kända komikerna som gästade parken var Kalle Nämndeman från Stockholm. Han ansågs i sina skämt ibland överskrida gränsen för det passande, men står idag staty i parken.

1905 byggdes och invigdes folkparksteatern i Eskilstuna. Den var utrustad med både ridå och dekorationer men saknade tak och sittplatser. Sigurd Sandbergs teatersällskap spelade till exempel *"Värmlänningarna"*, *"En bengalisk tiger"* och lustspelet *"Andersson, Pettersson och Lundström"* under sommaren. Det var de första teaterföreställningar som ägde rum i en svensk folkpark. Tusentals människor lockades till föreställningarna. Enligt ett reportage i tidningen Eskilstuna-Kuriren var förtjusningen stor och bifallet livligt, det var bara frånvaron av bänkar som föranledde klagomål.

Den flygande starten ledde till att teaterverksamhet kom igång inte bara i Eskilstuna utan även i många andra folkparker. Parkerna bildade redan 1905 en centralorganisation med huvudkontor i Eskilstuna som bokade in skådespelare och artister för turnéer över hela landet. 1912 började operetter spelas, vilket blev en stor publikmagnet. Året därpå hade den första revyn premiär då Eskilstuna Amatörteatersällskap spelade *"Håller på mattan, gubbar!"*. Fram till 1930 styrdes folkparkernas framgångsrika och växande nöjesutbud från Eskilstuna.

Bland de många artister och skådespelare som kom till staden på 1920- och 30-talen kan nämnas Thor Modéen, Zarah Leander, Karl Gerhard och Inga Tidblad. Både Dramaten och Operan besökte Eskilstuna på sina folkparksturnéer.

Programbladen från 1930-talet visar ett brett utbud. Varje säsong lockades 60-80 000 besökare till parkteatern. Från maj till september gavs tre föreställningar i veckan. 1933 gavs 28 teaterföreställningar, nio operetter, en revy, en opera och tre andra föreställningar. Gösta Ekman spelade *"Kanske en diktare"*, Kar de Mumma stod för revyn och bland operetterna som spelades märks *"Tiggerstudenten"*, *"Läderlappen"* och *"Dollarprinsessan"*.

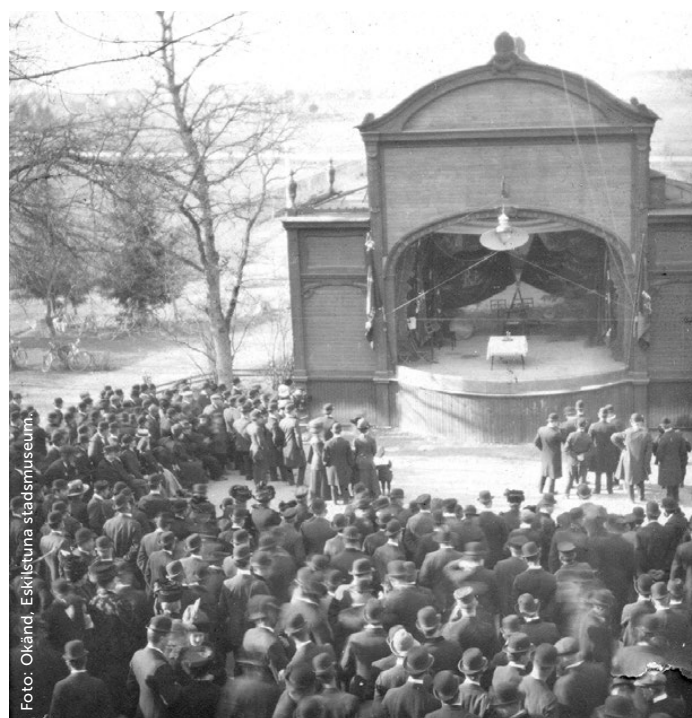
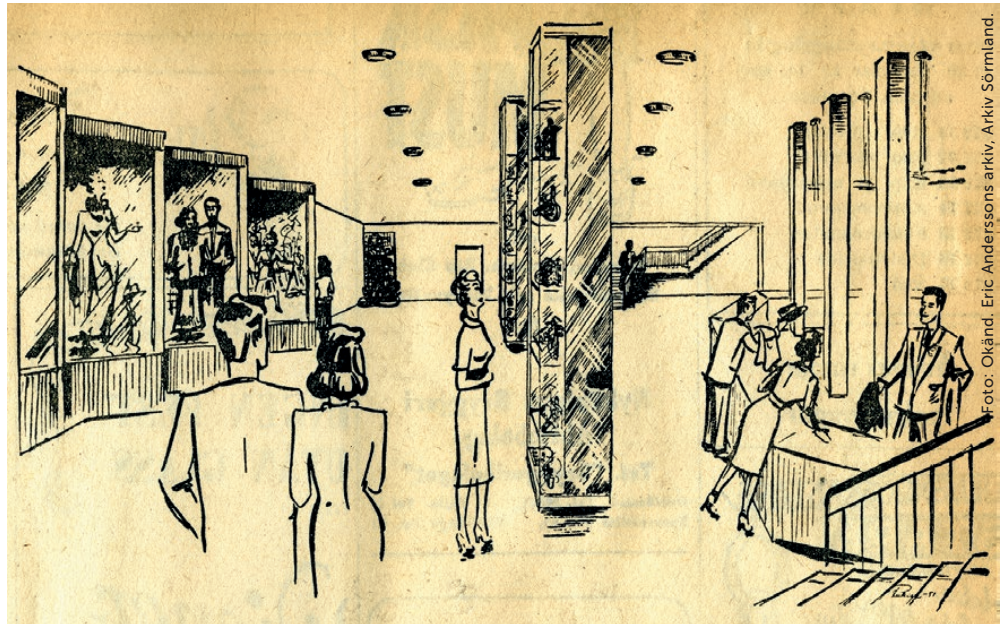

Foto: Okänd, Eskilstuna stadsmuseum.

Första teatern i Folkets park 1905.

Folkets parks program från 1945.

Interiör från Folkan 1951.

Reklam inför Tyrolermässa i Folkets park.

En förklaring till succén för folkparken under de första decennierna är att biljettpriserna var låga och att det inte fanns så många andra ställen att gå till. Parken var inte bara ett nöjescentrum utan också en plats där vänner, bekanta och släktingar träffades under avslappnade former. Parken var ett centrum för underhållning, men också en naturlig mötesplats.

Redan vid invigningen 1898 fanns en dansbana i parken. Dans var vid sidan av teater den viktigaste delen av nöjesutbudet och lockade framför allt den yngre publiken. 1931 invigdes

ett danspalats på parkområdet där eskilstunaborna framför allt dansade till jazzmusik. En januarinatt 1950 brann danspalatset ned. Året därpå invigdes Folkan, som vid premiären beskrevs som Sveriges modernaste danspalats. Folkan kom under åren att gästas av Sveriges mest kända jazz- och dansband. Alice Babs och Charlie Norman är några av de artister som på 1950-talet gjorde succé på Folkan.

1946 tillträdde Eric Andersson som chef för parken. Under hans 25 år i ledningen grundades djurparken.

Foto: Teddy Aarni, Eskilstuna stadsmuseum.

Louis Armstrong i samband med spelningen på Folkets park den 27 september 1952.

Foto: Rolf Bergström, Eskilstuna stadsmuseum.

Dans på Folkan, 1960-tal.

Foto: Scen och salong, Eric Anderssons arkiv, Arkiv Sörmland.

Tuffingar i Texas, 1962.

hållare Lennart Hyland gästade också parken vid flera tillfällen. Lill-Babs, Lasse Lönndahl och Thore Skogman var artister som lockade många besökare till parken under denna period.

Under mitten av 1960-talet kom dock mycket att förändras. Allt fler valde att stanna hemma framför tv:n där det erbjöds gratis underhållning varje kväll. Teaterföreställningarna lockade inte längre lika stor publik. Så småningom slutade folkparkerna att producera egna teaterföreställningar. 1966 togs parken

Under dessa år genomfördes också en rad spektakulära evenemang och många gästspel från utlandet. Bland de internationella stjärnor som besökte parken under 1950- och 60-talen kan nämnas Louis Armstrong, Count Basie, Duke Ellington och Maurice Chevalier. 1950-talet och inledningen av 1960-talet var parkens mest framgångsrika period. Eric Andersson skriver i sina memoarer: "Det dansades som aldrig förr, teatern fortsatte att dra stor publik, inte minst operetterna. Det frodades en folklig nöjeskultur i parkerna med dans, musik, teater, revyer och artister men också med lotterier, spel och radiobilar." 1962 invigdes en friluftsscen där ungdomar från Eskilstuna spelade vilda western-showen "Tuffingar i Texas". Tidens stora tv-under-

över av Eskilstuna kommun. Djurparksverksamheten har varit i fokus sedan dess men nöjesutbudet spelar fortfarande en viktig roll. Familjeföreställningar och framträdanden av kända artister har dominerat repertoaren sedan 1980-talet. I juni 1983 slog parken publikrekord då Carola lockade nästan 20 000 personer. Andra kända artister som dragit storpublik är Roxette, Ulf Lundell och Niklas Strömstedt. Under sommaren 2016 har bland andra Jerry Williams och Molly Sandén varit på besök. Parken lever kvar som nöjescentrum i Eskilstuna, men mycket har förändrats sedan invigningen i juli 1898. Nu står parken inför ett nytt skede i sin utveckling. Vad det betyder för nöjesutbudet i parken återstår att se.

Eskilstunas biografer under 1900-talet

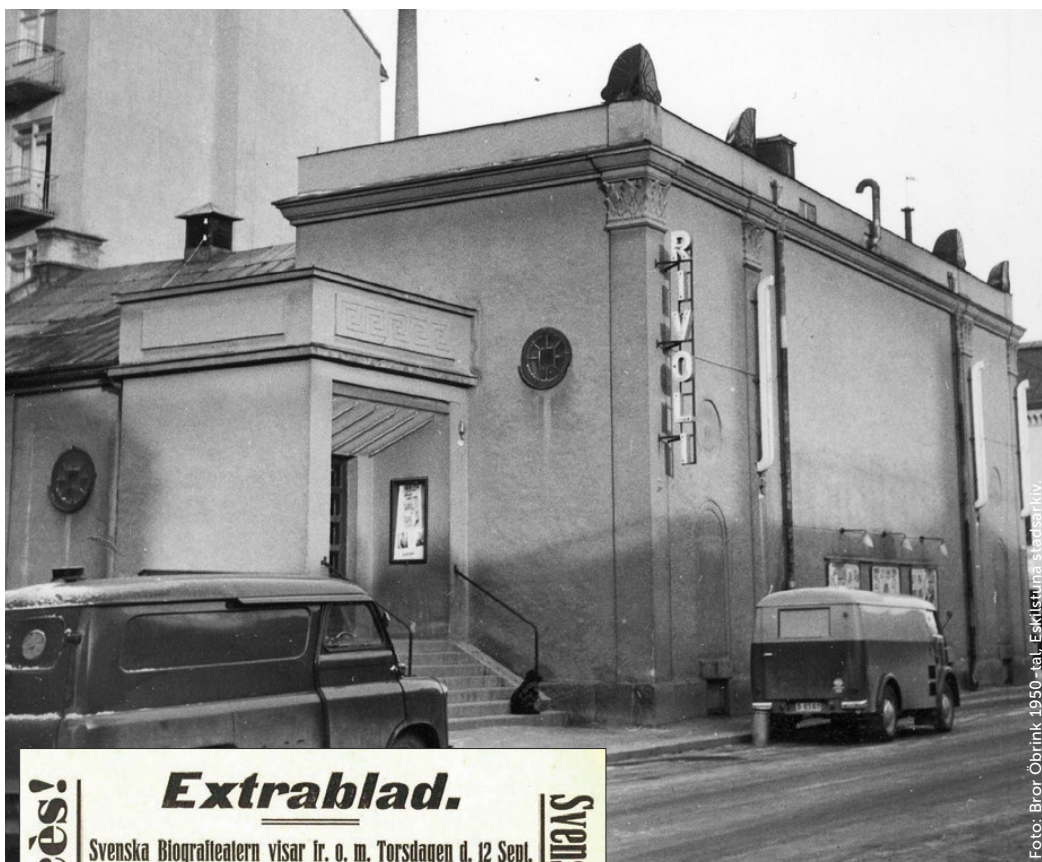
Eskilstunas biografhistoria sträcker sig tillbaka till åren strax innan sekelskiftet 1900.

Kringresande aktörer visar upp "levande bilder" i större samlingslokaler.

Filmens genomslag är stort och i Eskilstuna finns intresserad publik.

Artikeln presenterar ett urval av de biografer som har funnits i Eskilstuna, och börjar med de första fasta biograferna på Kungsgatan och Careliigatan.

Efter en stor ombyggnad 1925 byter Eskilstuna-biografen på Careliigatan 4 (som dessförinnan hetat Stora Biografen) namn till Rivoli. Den hade öppnat runt 1909 och blev uppköpt 1911 av Selma Åhman (senare Ericson). Selma var enligt tidningen Filmbladet (1916) "landets främsta kvinnliga biochef". Redan 1906 hade hon startat Eskilstuna-biografen på Careliigatan 8, där den första långfilmen visades 1912. Selma säljer biografen 1914 men blir kvar som föreståndare till 1945. Rivoli rivs 1961.

Eskilstuna-Kuriren 25 december 1904, Arkiv Sörmland.

Modernt Folknöje.
Fast
Biograf-Teater
 öppnas i
Öbergiska huset, Kungsgatan n:r 6,
 in på gården,
den 26 Dec. (Annåndag Jul) 1904
 och gifves föreställning
 hvarje hel timma med början Sön-
 och helgdagar kl. 1—5 och 6—10
 e. m., hvardagar kl. 6—10 e. m.
 Nytt program hvarje vecka,
 som kommer att innehålla de allra
 nyaste nyheter på Biografens område.
OBS! Den skämtsamma afdelnin-
 gen kommer att väl tillgodoses.
 Biljettpris: 35 öre, barn under 12
 år 15 öre. 11112

På julafton 1904 annonseras det om öppnandet av den första fasta biografteatern i Eskilstuna. Biografen på Kungsgatan 6 hinner heta Kinematograf Star, Biograf Oriental och Tellus innan den lägger ner året därpå.

Världsuccés!

Extrabladd.

Svenska Biografteatern visar fr. o. m. Torsdagen d. 12 Sept.

Titanics undergång.

Dramatiserad skildring från Jätteångarens döds kamp från början till slutet. Har kostat över 1/2 million i inspelning.

OBS! Titanics dödshymn: "Närmare Gud till dig" **OBS!** kommer att under det bilden visas sjungas av en känd Eskilstunasångare.

OBS! Icke för barn. Köp biljetter i god tid!

Svenska Biografteatern!

Källan: Tryckeri A. B. Falck, 1912

Filmbolaget AB Svenska Biografteatern med föreståndare August Hellberg visar under åren 1908-1914 film i Templarsalongen på Kungsgatan 36. 1912 erbjuds extravisning av sensationella Titanics undergång. I en senare intervju berättar Hellberg att "det blev en tårsuccé vars make Eskilstuna aldrig förr skådat". Biografen drivs även under Tip-Top biografernas regi och har fram till 1930-talet ett flertal namn, däribland Continental, Regina och Svea.

Källa: Filmarkivet

Foto: Bror Öbrink 1950-tal, Eskilstuna stadsarkiv.

Foto: Bror Öbrink 1950-tal, Eskilstuna stadsarkiv

Biograf Röda kvarn invigs i september 1915 på Kriebsensgatan 11. Biografen har både parkett och balkong. Bredvid biografen bor föreståndaren Erik Pettersson-Friberg, som även sköter Skandiabiografen. 1974 rivs Röda kvarn.

Foto: Rune Rydh 1954, Eskilstuna stadsmuseum

Biograf Royal invigs i oktober 1938 på Järntorget i Nyfors som första biograf utanför stadens centrum. Royal visar film fram till 1983. Idag har föreningen Royal åter verksamhet i lokalen med bland annat tisdagsbio.

Foto: Bror Öbrink 1960, Eskilstuna stadsarkiv

Skandiabiografen på Nybrogatan 4 invigs 1920 och blir stadens största biograf med 695 platser. Skandia visar den första ljudfilmen i Eskilstuna i januari 1930. Biografen byggs om vid tre tillfällen och dess ursprungliga fasad och placering på en öppen gård förändras markant. Biografen läggs ner i mars 1984.

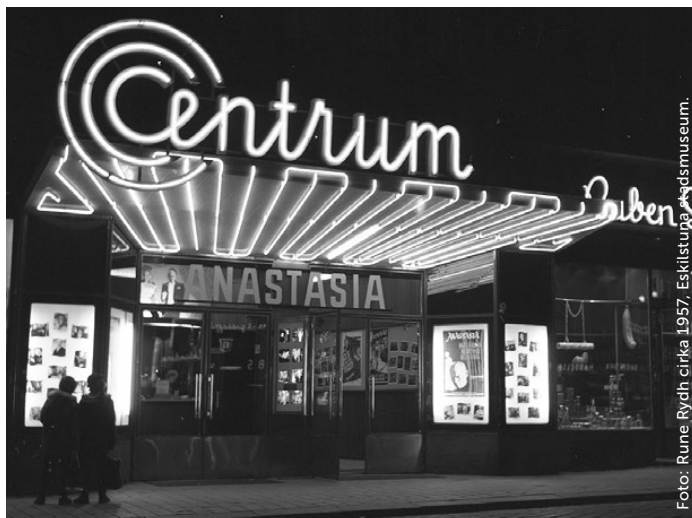

Foto: Rune Rydh cirka 1957, Eskilstuna stadsmuseum

I det nybyggda Centrumbuset på Fristadstorget öppnar biograf Centrum i oktober 1939. Föreståndarparet Gösta och Greta Larsson blir under sina 40 verksamhetsår välbekanta för många. Centrumbiografen visar film i 70 år och har sin sista föreställning 2009.

Foto: Bror Öbrink 1950-tal, Eskilstuna stadsarkiv

Biografen Grand på Kriebsensgatan 8 öppnar i augusti 1937. Grand återupptar filmvisningen som varit på Kungsgatan 36. Biografen håller öppet fram till 1984.

Foto: Rolf Bergström cirka 1956, Eskilstuna stadsmuseum

Sagabiografen på Ruddammsgatan 25 tas i bruk i december 1945. Köerna är här långa till filmen "Lille Fridolf och jag". Sveriges Folkbiografer visar film på Saga fram till 1964.

NÖJEN

SAGA Rödammag. Tel. 366 70. 7 o. 9. Premiär i kväll. Barntill. Bilj. fr. 6.

EN FANTASTISKT ROLIG PARODI PÅ ALLT VAD BADLIV OCH SEMESTERFIRARE HETER

JACQUES TATI

Semester sabotören

"Dräpande explosiva slapstickeffekter... Jag har sett filmen NIO gånger". Jurgen Schildt i M.T.

EXTRA: NUBET-JOURNALEN

7 o. 9. B-hj. Bilj. fr. 6. **ROYAL** THRILLER I TOPPKLASS. Fantastiskt spännande. Strålande roligt.

Premiär i kväll

EDDIE CONSTANTINE DORA DOLL

ULVAR! FÅRAKLÄDER

Grand Telefon 12403. 7 o. 9. B-hj. Bilj. fr. kl. 6. **PREMIÄR**

RICHARD WIDMARK

GULD från BERLIN

FÄRO: TECHNICOLOR

MAI ZETTERLING - NIGEL PATRICK / GEORGE COLE - DONALD WOLFIT

"Oerhört spännande". D. N.

RÖDA KVARN Premiär i kväll. Kl. 7 o. 9. B. Tel. 309 77.

INGEN RÄDDER HÄR

HEINZ RÜHMANN

"Filmen vinklar av skojiga inslag" ST

SKANDIA "En upplevelse - En välkommen ny premiär". A. T.

Kl. 7 o. 9. B. Kassa 6. Kl. 6. Tel. 514 02.

GARBO *Rebecka* TAYLOR

MEM: **Kameliädamen**

SKYTEMUSIKEREN

håller promenadkoncert i morgon, torsdag, i STADSPARKEN med början kl. 19.30. Dirigent: Musikdirektör Lars Mårtensson.

Tollkors Park ESKILSTUNA

Djurparken Öppen kl. 10-19.

RESTAURANGEN Öppen från kl. 14.

"Ett populärt utflyktsmål".

annons

att informera i Eskilstuna-Kuriren samt annonserförmedlingar till andra tidningar mottages i

EK-Postalen i HORNIT AV RÅDEMÄRGERGATAN OCH

Den tyvsta medarbetaren - som arbetar effektivt och utan tvekan är anmäld i

Aldrig tidigare har ni sett en film som denna!

"Spänningen trissas upp så att åskådarnas vibrerar i takt med de vrålande racermotorerna." Bildman i Folket.

"Utomordentligt gjort. Ni ser billoppen bättre än om ni satt på parkett." Kuriren.

"Fortvidunder i fantastiska svep." D.N.

"En högklassig film." Sv.D.

Diäva män KIRK DOUGLAS SELLA DARVI ROBERT ROLAND

CINEMASCOPE upplev Europas mest berömda bildsvingar och en starkt dramatisk film

EN PUBLIKSUCCÉ

Nu 2:a veckan

Kl. 7 o. 9 B. 20:00 Bilj. fr. 6

'Jänken' och 'Länken' Zsa Zsa GABOR

En fest i Vista Visior.

SKRATT-SPEX-FART

CIRKUS för hela slanten "SKRATTSUCCÉ" oc. Kl. 7 o. 9 B.-III.

2:a Veckan! **RIVOLI**

Det tidiga 1950-talet är biografernas guldålder. I Eskilstuna kan invånarna välja mellan filmvisningar på sju olika biografier.

I början av 1900-talet visas såväl långfilm som nyhetsinslag på biograferna och det är ett omtyckt folknöje i Eskilstuna. De allra tidigaste biograferna är bostadsrum som är enkelt inredda. Kortfilmerna vevas för hand och ackompanjeras av pianospel. Biograferna moderniseras och anpassas efter tidens nya krav. Fram till 1950-talets mitt tillkommer regelbundet nya biografier både inom och utanför stadskärnan. Efter att televisionen får sitt genomslag 1956 tappar emellertid biograferna sina besökare. Bio Kontrast, som är kommunens satsning på ett bredare kulturutbud, invigs 1971. Kontrast står sig

Foto: Teddy Aarni, cirka 1959, Eskilstuna stadsmuseum.

Biografen på Rademachergatan 19 invigs i december 1958. Rio byggs om 1995 och får fem mindre salonger. Rio är idag stadens enda traditionella biograf.

Foto: Teddy Aarni, Eskilstuna stadsmuseum

Vaktmästarna på biograf Rio, Kurt Ernelli och Gunnar Karlsson.

i konkurrensen fram till 1995. På Careliigatan, där den första stadigvarande biografen etablerades, lanseras också stadens sista biosatsning. Sandrew 1-2-3, som visar tre filmer samtidigt, öppnar i september 1977 på Careliigatan 2. Biografen stänger igen 1999.

I Eskilstuna har det funnits närmare 20 biografier som levererat ett brett utbud av filmer under dryga 100 år. Tiden då biograferna lockade de stora folkmassorna är förbi, men vi kan fortfarande lära oss mer om dess spännande historia. Än är inte allt skrivet, utan mer finns att upptäcka i arkiven!

Glädjen, scenen och Åsa

Scenknuten - 71 år av sång, musik, dramatik, färg, svett och skratt – hur illustreras det här i en artikel? Vilket perspektiv kan läggas på Scenknuten, föreningen som spridit glädje genom revyer, operetter, cabareter och andra scenframträdanden till så många eskilstunabor under så lång tid? Skulle jag kanske kunna prata med någon person som varit verksam i föreningen?

Först söker jag i arkivet och finner en förening som stolt vårdar sin historia. Affischer, programblad, foton, tidningsklipp och protokoll ger bilden av ett sprudlande engagemang. I arkivet får jag kännedom om flera historier. Föreningens, först och främst, men även Sveriges och världens historia. Protokollen är spegelbilder av historien, vad som var av vikt och värde för just de här människorna vid en viss tid. Scenknutens andra protokoll i ordningen berättar exempelvis om att mötet snabades på för att medlemmarna skulle kunna ansluta sig till

firande av krigsslutet. På det här sättet blir världshändelser lokala angelägenheter.

Rustad med en arkivbox i famnen möter jag Åsa Kratz i Flen en tidig morgon i juni. Vi börjar från början – hur kommer det sig att det blev Scenknuten för dig, frågar jag. Det visar sig att Åsas mormor och morfar tog med sig henne till Eskilstuna teater för att se operetten ”Blåjackor”. Året var 1978 och Åsa, tio år gammal, fick för första gången stifta bekantskap med teatern. Det var mycket speciellt, säger hon, och målar upp en

Åsa Kratz tittar igenom en låda med Scenknutenfoton.

Föreställningen Blåjackor 1978-1979 var Åsas första möte med Scenknuten.

Foto: Okänd. Scenknutens arkiv, Arkiv Sörmland.

Föreställningen *Kiss me Kate* 1991-1992 med Åsa Kratz i ensemblen.

bild av magi. Allt ifrån hur hon hängde av sig jackan i foajén, hur hon fick biljetten i sin hand, satt på balkongen och lutade sig fram över räcket till hur hon såg ut över en stor teatersalong med cirka 500 platser. Hon fångades av atmosfären! ”Det var jättehäftigt med sminkade män och kvinnor, dans, färg, dräkter – ja det var fullständigt”. Redan då kände hon hur hon ville komma dit och framöver drevs hon av en längtan att återvända till den magiska lokalen. ”När jag blir stor ska jag vara med i Scenknuten!”

Vägen in i Scenknuten var inte spikrak. Den gick via kyrkorkören, Studieförbundet och Theorikateatern under ledning av Theresia och Sylvia Holmstedt. Men inför uppsättningen ”Vita hästen” gjorde sig mormor påmind igen och kontaktade Åsa eftersom det var en annons i tidningen där Scenknuten sökte skådespelare inför nästa säsong. Hon var redo, sökte och antogs. 1985, 16 år gammal, började Åsa sin karriär inom Scenknuten. Det första året var ett prövoår. Här handlade det mycket om lojalitet, kamratskap och viljan av att hjälpa till. Då var Åsa i roll som folksamling och körflicka vickandes på kjolen. Det var början till en lång karriär inom Scenknuten. Ungefär vid den här tiden var Scenknuten mogen att välkomna en ny generation upp på scenen och in i de ledande rollerna.

Åsa och jag fortsätter vår odysse genom Scenknutens historia med hjälp av Jubileumsboken ”Scenknuten 60 år på scenen” som skrevs i samband med jubiléet 2005. Hon dyker upp i de flesta föreställningarna från 1985 och fram till 60-årsjubiléet. I arkivboxen från Arkiv Sörmland, med nyligen inlämnat material, bläddrar vi bland foton. ”Åh, åh” hör jag då hon minns. Teatern har bidragit till eskilstunabornas och till amatörskådespelarnas nöje och glädje men vad har den dessutom bidragit till? Åsa, idag landstingspolitiker, menar att teatern var en god skola för att lära sig föreningskunskap, mötesteknik, att samarbeta och att fatta gemensamma beslut. Det var en skola för kommande samhällsuppdrag. Flera av de som arbetat inom Scenknuten har också senare uppmärksammats för sina kulturella insatser och fått ta emot olika utmärkelser. Andra har kreativa uppdrag inom skilda områden – barnboksförfattare, illustratör, radiopratare med flera.

2007 hade Åsa huvudrollen i ”Kiss me Kate” och samma år blev hon ordförande i Socialdemokraterna i Eskilstuna. Därmed lämnade hon sin älskade scen och intog en annan scen – den politiska. Hon är kvar i Scenknuten, och nu som ordförande. Spåren från Åsas och alla andra scenknutenmedlemmars verksamhet ligger i tryggt förvar i arkivet. Verksamheten fortsätter – historia skapas. Det är vi tacksamma för!

AV STEFAN WISTRAND

ROY SANDELL

– musiker från Eskilstuna

Musikern Roy Sandell (1922-2006) var verksam i många olika jazzinriktade dansorkestrar i Eskilstuna, ofta som kapellmästare, från det tidiga 1940-talet fram till 1990-talet. I Eskilstuna kommuns musikarkiv finns Sandells orkestrars repertoar i form av noter. Dessutom finns inspelningar med orkestrar där Sandell var verksam från samma tidsperiod.

Foto: Okänd, Eskilstuna kommuns musikarkiv.

Roy Sandells orkester i Folkan, Folkets park 1949. Från vänster Gunnar Bergström, Erik Kriegholm, Enar Eriksson, Gösta Borg, Roy Sandell och Gunnar Eklund.

Under hösten 2002 gjorde jag ett par intervjuer med Roy Sandell i hans dåvarande hemstad Köping. En del av den information som jag fick i dessa intervjuer användes som underlag för utställningen "Jazzen och dansorkestrarna i Eskilstuna" på Eskilstuna stadsmuseum 2005. Roys instrument var främst tenorsaxen, med klarinetten som biinstrument. Hans favoritgenre inom jazzen var framför allt swingmusiken och det var där hans orkestrar tog sin utgångspunkt.

Fadern var dragspelare och violinist. Som ung pojke tänkte Roy att även han skulle bli dragspelare, men fadern hade andra planer för sonen och satte en fiol i händerna på honom. I femtonårsåldern och med ett stort intresse för den tidens ungdomsmusik – jazzen, valde han själv klarinetten som instrument och började ta lektioner på ABF. Om kvällarna satt han som tonåring med örat klustrat vid radion och lyssnade på jazzutsändningar. Han köpte jazztidningarna Orkesterjournalen och Estrad, såg musikfilmer, gick på jazzkonserter och hörde lokala band i stan.

Han började spela i småband på skoldanser som sjutton-åring. Pappan som spelat på logar när han var ung avskydde jazzmusiken: "- Det låter som när man stryper katter" var hans kommentar när sonen och hans kompisar repeterade i hemmet.

Första bandet hette Avalon, med tre saxofoner, två trumpeter plus komp, och där spelade han under åren 1943-1948. Stilen var dansmusik med en slags jazzkänsla. De som dansade skulle känna att rytmen och tempot var medium eller lite under medium. Dansstilarna var foxtrot, slowfox, vals (både gammal och modern) och tango.

Roy hade sitt första egna band 1947-1953. Bandet spelade 1948 in en lackskiva i Brinks Musikaffär i Eskilstuna. Musiken var förankrad i swingen, men på skivan hörs det att några av medlemmarna lyssnat på den då nya bebopjazzen. Annars tyckte Sandell att bebopen var för svår och inte alls passade som dansmusik. I början av 1950-talet gjorde Roy Sandells orkester stor succé när de kompede Alice Babs i Eskilstuna Folkets Park.

I slutet av 1940- och början av 1950-talet var den första jazzklubben Jazz Society i Eskilstuna som mest aktiv. Förutom konserter anordnade klubben jamsessions på Pillkrog, Skjulstugan och Frimurarehotellet. Sandell fick då chansen att spela med storheter som saxofonisten Lars Gullin och trumpetaren Rolf Ericson. Klubben arrangerade också resor till konserter i Stockholm bland annat vid bebopinnovatören Charlie Parkers Sverigebesök 1950. Sandell var mäktigt imponerad: "- Som han spelade!"

Roy lärde sig mycket om arrangemang genom att delta i kurser på den lokala avdelningen av Musikerförbundet. När han startade eget band försökte han hela tiden få tag i nya arrangemang. "På nätterna satt jag och skrev av arr, sådant man fick låna och transponerade. Det är ju ett rutinarbete att skriva

Roy Sandell, 1960.

noter, det gick ju åt åtta stämmor. Hela repertoaren skrev jag av, på så vis blev arren mycket billigare."

Efter det att Roy upplöst sin första orkester spelade han med Birger Ludwigssons orkester under åren 1953-1956. Han försökte sig en kort period på att vara saxofonlärare när Ludwigssons musikaffär anordnade kurser, men kände att han inte hade tålmodet. Han ville ha musiken som avkoppling.

Efter tiden med Ludwigssons orkester startade Roy Sandell egen orkester igen. I den första uppsättningen av den nya orkestern ingick bland andra Börje Fredriksson på trummor. Fredriksson övergick snart till tenorsax och blev en av den svenska 1960-talsjazzens mest uppmärksammade saxofonister.

Då 1960-talet inleddes började en ny typ av dansband komma fram och det blev allt svårare att få tag på musiker som kunde spela swing. Han bantade ned sin orkester till två saxar med komp. Bandets repertoar av swing blandades upp med låtar från "Tio-i-topp" och instrumentallåtar som var populariserade av den amerikanske saxofonisten Billy Vaughn. "Roy Sandells Pop-orkester" stod det i tidningsannonserna. Men Sandell saknade den riktiga swingmusiken och lade ned bandet vid mitten av 1960-talet. Sedan gjorde han ett uppehåll och blev därefter medlem av Eskilstuna storband under åren 1975-1980.

Roy arbetade vid sidan av musiken i 51 år på Konsum i Eskilstuna. Att det var krävande att både ha ett vanligt jobb och sedan vara ute och spela om kvällarna, inte bara på helgerna utan också på vardagarna, märks på spelschemat han hade när han under två år spelade med sångaren Åke Söhr. Nöjeslivet i Eskilstuna med levande orkestrar var hektiskt på den tiden – de spelade på torsdagar och lördagar på nattklubben Metropol, på fredagar på Stadshotellet och på onsdagar respektive söndagar på Torshälla stadskällare.

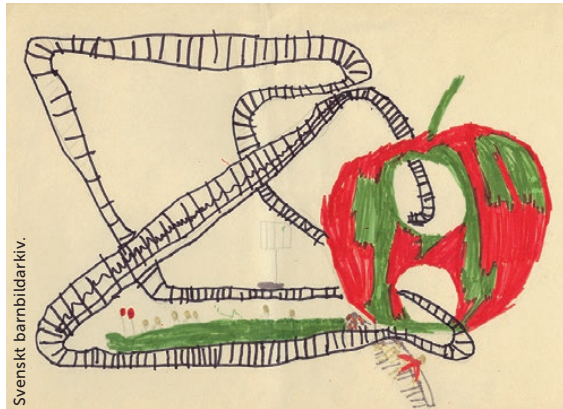
Smått och gott

Cirkus och tivoli

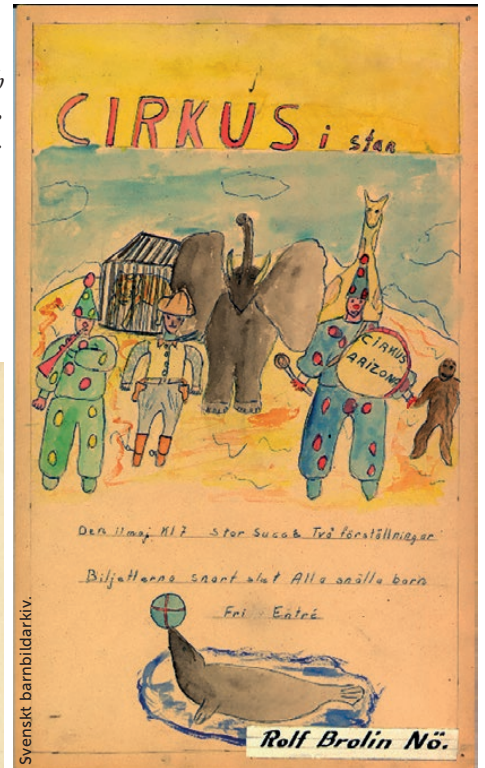
Cirkusfolket slår sig ner på någon öppen yta i staden under några dagar. Det är liv och rörelse på platsen. Människor och djur tar plats bland husvagnar, glasskiosker och tält. För de som har lyckan att få en biljett väntar en fartfylld show, med glitter, musik och hisnande uppvisningar i manegen. I Svenskt barnbildarkivs samling Eskilstuna folkskolor – barnteckningar från 1951, finns några bilder där barn gjort förslag på cirkusaffischer.

En pojke har gjort en bild till tidningen Folkets teckningstävling Sommarbilden 2001. Hans bild föreställer karusellen Masken, en berg- och dalbana för barn som finns i nöjesparken i Parken Zoo.

Masken i Parken zoo av Alexander Arpino, 6 år, Eskilstuna 2001.

Cirkusaffisch av Rolf Brolin, Eskilstuna 1951.

Körsång till nytta och nöje

Baptistkör i Folkparken 1950-tal.

De vetenskapliga rönen under senare år är entydiga: körsång stärker immunförsvaret och gör dig gladare! Det är således förmodligen ingen slump att körsång blivit en folkrörelse och att musikformen hör till de allra tidigaste sätten att framföra musik.

I Eskilstuna finns idag en rad körer, både kyrkliga och profana. Även historiskt har här funnits ett rikt körliv och många

Poliskören tar ton.

sammanhang där körsång utövats. Detta har satt avtryck i arkiven. Ett tidigt exempel är Eskilstuna arbetarsångförening från 1901, vilket senare blev Eskilstuna allmänna sångförening. Sångens viktiga funktion i religiösa sammanhang märks inte minst i arkiven från de olika baptistförsamlingarna. Andra exempel på körarkiv är ABF-kören, Gubbkören, KFUM-kören och Sveakören.

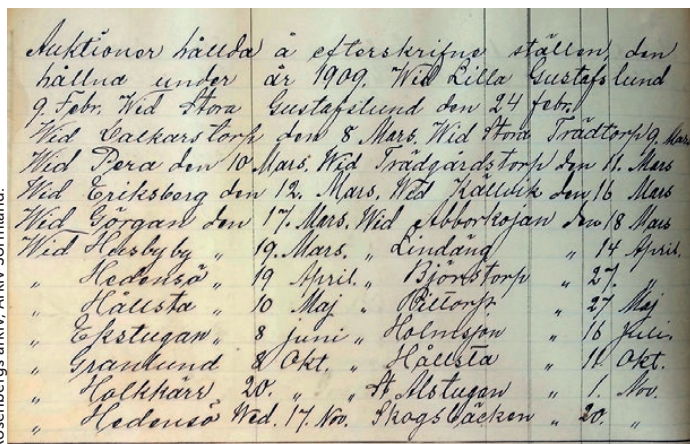
Smått och gott

Första – andra – tredje – SÅLD!

Att gå på auktion är idag ett stort folknöje, vare sig det handlar om populära gårdsauktioner i utomhusmiljö, exklusiva visningar på anrika auktionshus eller digitala nätauktioner. Det är kanske lätt att tro att auktion är ett modernt fenomen, så väl som konceptet passar in i dagens återbrukssamhälle. Forskning visar emellertid att redan på 1700-talet var auktioner ett välbesökt folknöje och andrahandsmarknaden av stor praktisk betydelse då antalet tillgängliga varor var begränsat.

Genom bevarade auktionsprotokoll i våra arkiv får vi en intressant inblick i äldre tiders konsumtion. Vem köpte och vem sålde? Och vad fick de egentligen betala? Några sådana exempel på arkivmaterial tillgängligt via Eskilskällan är Auktionsfirman Rosenberg i Husby-Rekarne och Gabrielsson-Johannsons auktionsfirma i Stora Sundby.

Husby-Rekarne hembygdsförening/Auktionsfirma
Rosenbergs arkiv, Arkiv Sörmland.

Auktioner hållda i efterskrifves ställen, den
hållna under år 1909. Vid Billa Gustafslund
9. Febr. Vid Stora Gustafslund den 24 febr.
Vid Backars torp den 8 Mars. Vid Stora Tractorpå, Mars
Vid Perca den 10 Mars. Vid Trädgårds torp den 11 Mars
Vid Eriksborg den 12 Mars. Vid Källvik den 16 Mars
Vid Göggar den 17 Mars. Vid Abborrojan den 18 Mars
Vid Sörbyla " 19 Mars. " Lindang " 14 April.
" Hedevä " 19 April. " Sporvåtorp " 27
" Källsta " 10 Maj. " Bittorp " 27 Maj
" Ekstugan " 8 juni " Holmsjön " 16 Juli.
" Spånkänd " 8 Okt. " Källsta " 11 Okt.
" Kalkhars " 20 " " Stugan " 1 Nov.
" Hedevä " Wed. 17 Nov. " Hogs Väcken " 20 "

I snitt två auktioner per månad avhölls av
Rosenbergs auktionsfirma under 1909.

Foto: Rolf Bergström, Eskilstuna stadsmuseum

Auktionen
är igång!

Rundradio

Foto: Eskilstuna stadsmuseum.

Radio från Nordiska Radiofabriken, märkt Record från 1928.

Söndagen den 20 december 1925 invigdes Eskilstuna Rundradio. Den första sändningen gjordes från ABF:s stora föreläsningssal i teaterbyggnaden. I det omfattande programmet ingick bland annat sång av Folke Andersson och Anna-Lisa Rodhe, pianospel av Elsa Svensson, invigningstal av stadsfullmäktiges ordförande Bror Lundkvist och recitation av skådespelaren Ernst Berge.

Vilstafestivalen

I augusti 1994 anordnade Studieförbundet i samarbete med First Music och tidningen Folket en festival ute i Vilsta friluftsområde. Det var ett imponerande startfält som arrangörerna fått ihop. Vid den tiden hade bandet Yvonne fortfarande ett litet försprång framför lokalkonkurrenterna Kent vad gällde att vara kända utanför Eskilstunas stadsgräns. Det skulle förändra sig inom loppet av något år. Båda banden släppte sina debutalbum 1995.

6 AUGUSTI KL. 14.00
CARMEN CURLERS
LEMONES
UNDERGROUND
INTELLECT
SUPERWIRLS
GENTLE TUESDAY
PHOTOGENIC
NO FUNKTION
YVONNE
WATER WHEELS
ALCO KENT FLOW
VILSTA Studie
framjandet
5-7 AUGUSTI 1994
ESKILSTUNA
DESSUTOM: Restauranger, utställningar av HD,
veteran MC, sport och veteranbilar, barnfestival mm.
FOLKET ÄR MED!

Festivalaffisch 1994.

Eskilstuna kommuns musikarkiv.

Eskilstuna stadsarkiv
Eskilstuna stadsbibliotek
Eskilstuna stadsmuseum
Svenskt barnbildarkiv
Arkiv Sörmland
Eskilstuna kommuns musikarkiv
Sverigefinländarnas arkiv
**Eskilstuna-Strängnäs
släktforskarförening**

Nästa nummer av Eskilskällan utkommer 2017.
Temat för numret är TORSHÄLLA.

Vill du vara med och skriva? Kontakta oss gärna med en artikelidé.
e-post: eskilskallan@eskilstuna.se • telefon: 016-710 19 80
eskilstuna.se/eskilskallan

Eskilskällans redaktion förbehåller sig rätten att välja vilka artiklar som publiceras,
samt att i samråd med skribenten företa eventuella ändringar och kortande av texten.